

TBMM
HALKLARIN EŞİTLİK VE DEMOKRASİ PARTİSİ
GRUP BAŞKANLIĞI

Sayı : 12497
Tarih : 25.06.2025

10/2858

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Bitlis'in Yukarı Ölek (Oleka Jor) ve Aşağı Ölek (Oleka Jêr) köylerinin arasında bulunan Garzan Mezarlığı'nın 2017 yılında yıkılması, 267 cenazenin mezardan çıkarılarak ailelerin bilgisi dışında taşınması, sonrasında İstanbul'da bulunan Kilyos Mezarlığındaki bir kaldırımın altına gömüldüklerinin ortaya çıkması ve ayrıca sivillerin de mezarlarının bulunduğu Garzan mezarlık alanına girişin yıllardır yasaklanması, ölüye saygı, toplumsal hafıza ve insan onuruna yönelik ciddi bir ihlal olarak halen hafızalardaki yerini korumaktadır. Kürtlerin belleğine ve insanlık değerlerine yönelmiş saldırıların en somut ve acı örneklerinden biri olan Garzan Mezarlığı'nın bulunduğu bölgeye giriş-çıkış yasakları devam etmektedir. Bu tablo, yas tutma hakkının açık bir gaspı ve toplumsal barışa yönelik bir engel niteliğindedir. Garzan Mezarlığı'na yönelik sürdürülen insanlığa, evrensel insan haklarına, Anayasa'ya ve uluslararası hukuka aykırı bu sürecin tüm yönleriyle araştırılması, bu ihlallerin giderilmesi, ihlallere sebep olan sorumluların belirlenmesi ve yargılanması ve benzer ihlallerin önlenmesi amacıyla Anayasa'nın 98'inci ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri uyarınca Meclis Araştırması açılmasını arz ve teklif ederiz.

Semra ÇAĞLAR GÖKALP

Bitlis Milletvekili

GEREKÇE ÖZETİ

Ölüye saygı, insan onurunun ölümünden sonra da sürdüğü kabulüne dayanır ve insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak ulusal ve uluslararası hukukta açıkça tanımlanmıştır. Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesi, 10. maddesindeki eşitlik ilkesi ve 17. maddesindeki insan onurunun dokunulmazlığı ilkesi bu hakkın temel dayanaklarıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Hukuku, Uluslararası Kızıl Haç'ın Derlediği Geleneksel Uluslararası İnsancıl Hukuk, Lahey Sözleşmesi, Cenevre Sözleşmesi, Minnesota Protokolü gibi uluslararası hukukta ölü hakkı, cenazelere saygı, ailelerin yas tutma ve defin hakkı açıkça güvence altına alınmıştır.

Ancak Türkiye Cumhuriyet tarihinde cenazelere ve mezar yerlerine yapılan saldırılara dair birçok örnek hafızalardan hiç silinmeyecek kadar acı doludur. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Şeyh Said, Seyit Rıza, Cibranlı Halit Bey, Said-i Kurdî gibi tarihe mal olmuş Kürt önderlerinin mezar yerlerinin halen bilinmemesi bu politikaların birer örnekleridir. Cumhuriyet tarihi boyunca Kürt halkına yönelik hafızasız bırakma amacıyla yürütülen mezarsızlık politikaları geçmiş ve geleceği aynı anda hedeflemiş ve sistematik asimilasyonun bir parçası olarak benimsenmiştir.

Özellikle Kürt meselesi ekseninde yürütülen güvenlik politikalarının bir sonucu olarak cenazelere yönelik ihlallerin sistematik bir hale gelmiş olduğu, yakın tarihte gerçekleştirilen uygulamalar ile daha da belirginleşmiştir:

- 1990'lı yıllarda, köy boşaltmaları, faili meçhuller ve yargısız infazlar sonrası birçok kişi defnedilemeden kaybedilmiş, mezar yerleri gizlenmiş veya toplu mezarlara gömülmüştür. Bu süreçte birçok aile, çocuklarının ya da yakınlarının mezarına ulaşamamıştır.
- 2000'li yıllarda, çatışmalarda ölenlerin cenazeleri ailelere teslim edilmeden DNA testi gerekçesiyle aylarca bekletilmiş, bazıları kargo ile veya plastik kutularda teslim edilmiş veya kaybedilmiştir. Ailelerin dini ve kültürel inançlarına uygun defin işlemleri engellenmiştir.
- 2015 sonrası çatışmalı süreçte, cenazelerin alınması engellenmiş (örneğin Dağlıca kırsalında 13 gün yerde bekletilen cenazeler), sokağa çıkma yasaklarında yaşamını yitiren sivillerin cenazelerine ulaşılamamış, defnedilmesi engellenen cenazeler sokaklarda, derin dondurucularda günlerce bekletilmiş, bazıları çöplerden ya da moloz altından çıkarılmıştır.

- Aynı zamanda, mezarlık alanları hedef alınmış; Bitlis, Lice, Cizre, Sur ve Dersim gibi bölgelerde mezarlıklar bombalanmış, mezar taşları kırılmış, dini semboller tahrip edilmiştir.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi ölüye saygısızlık vakaları birer münferit vaka olmaktan çıkmış, yaygın biçimde ortaya çıkan bu vakalar geçmişle yüzleşmeyi ve toplumsal barışı reddeden bir güvenlikçi aklın ürünü olarak gerçekleşmektedir. Ölüye saygı ilkesi ihlal edildiğinde sadece bireyin ve bir halkın kimliği, hafızası ve onurunun olduğu gibi insanlığın evrensel değerlerinin de hedef alındığı unutulmamalıdır.

Farklı halkların, inançların ve tarihsel deneyimlerin bir arada yaşadığı toplumlarda kültürel değerlere saygı göstermek ortak yaşamın vazgeçilmez ahlaki ilkesidir. Mezarlar, anıtlar, dini semboller ve yas ritüelleri bu ortak yaşamın görünür mekânları ve değerleridir. Bir halkın cenaze ritüellerine, anma pratiklerine ve kolektif hafızasına müdahale edilmesi; o halkın siyasal ve kültürel varlığını inkâr anlamına gelir. Bunlara yönelik her tür saldırı, sadece fiziksel değil, aynı zamanda sembolik bir şiddettir. Bu nedenle, kültürel mirasın korunması ve yas alanlarının güvence altına alınması, çok kültürlü toplumsal yapının devamı açısından elzemdir.

Toplumsal çatışmaların yaşandığı ülkelerde, barış ve çözüm süreçlerinin inşasında en hassas konulardan biri de ölülerin gömülmesi, mezarlık alanlarının korunması ve ailelerin yas tutma hakkıdır. Kolombiya'dan Güney Afrika'ya dek birçok ülkede, geçmişle yüzleşme ve hakikat-adalet komisyonlarının oluşturulması süreçlerinde kayıpların akıbeti, mezarlıkların durumu ve cenazelere yapılan muamele, toplumsal barışın zemini olarak ele alınmıştır. Türkiye'de de 2013-2015 çözüm sürecinde bu konu gündeme gelmiş, bazı cenazeler ailelerine iade edilmiş ve mezarlıklar toplumsal barışın sembollerinden biri hâline gelmiştir.

GEREKÇE

Ölüm, yaşamın sonu olsa da insan onuru ölü beden üzerinden de korunması gereken bir değerdir. Ölüye saygı; sadece bireysel bir hak değil, aynı zamanda bir toplumun vicdanı, ahlaki duruşu ve hukuki meşruiyetiyle doğrudan ilişkilidir. Cenazeye müdahale, mezarların tahribi, ailelerin yas tutma hakkının engellenmesi gibi uygulamalar; yalnızca bireyin değil, tüm topluluğun hafızasına, kimliğine ve inançlarına karşı bir saldırıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Hukuku, Uluslararası Kızıl Haç'ın Derlediği Geleneksel Uluslararası İnsancıl Hukuk, Lahey Sözleşmesi, Cenevre Sözleşmesi ve Minnesota Protokolü gibi uluslararası hukukta ölü hakkı, cenazelere saygı, ailelerin yas tutma ve defin hakkı açıkça güvence altına alınmıştır.

Çatışmaların yaşandığı toplumlarda barış süreçlerinin sürdürülebilirliği, yalnızca siyasi müzakerelere değil, aynı zamanda geçmişle yüzleşme, adalet ve hafızanın onarılmasına bağlıdır. Yas tutma hakkının tanınması, cenazelerin iadesi, mezar yerlerine saygı gösterilmesi yalnızca acının paylaşılması değil, aynı zamanda toplumsal yaraların onarılması ve öfkenin yerini adalete bırakmasının da yoludur. Mezarlıklar yalnızca defin alanı değil, aynı zamanda barışın temeli olan ortak belleğin taşıyıcılarıdır.

Bitlis merkeze bağlı Yukarı Ölek (Oleka Jor) ve Aşağı Ölek (Oleka Jêr) köylerinin arasında bulunan Şêx Cûma kırsalında yer alan Garzan Mezarlığı, 1990'lı yıllardan itibaren çatışmalarda hayatını kaybeden kişilerin, sivil kayıpların ve kimliği bilinen-bilinmeyen çok sayıda kişinin defnedildiği kolektif bir hafıza alanıdır. Kürt toplumu açısından Garzan Mezarlığı, yalnızca bir defin alanı değil, aynı zamanda yasın, toplumsal belleğin ve politik kimliğin mekânsal ifadesidir. Garzan Mezarlığının bulunduğu bölge yerel halk tarafından Osmanlı döneminden günümüze kadar mezarlık olarak kullanılan, çoğunluğu sivil vatandaşların defnedildiği, resmi kayıtlara göre de mezarlık statüsünde bulunan bir yer olarak bilinmektedir. 1990'lardan itibaren örgüt üyeleri de aileleri tarafından devletin bilgisi ve zaman zaman defin ruhsatları dahilinde burada defnedilmeye başlanmıştır.

2014-2015 yıllarında mezarlığa birden fazla hava saldırısı düzenlenmiş, mezarlığın bazı bölgeleri ve taziye için inşa edilmiş mezarlığın yanındaki bir yapı tahrip edilmiştir. O dönemde STK'lar ve siyasi partiler tarafından bu saldırılar eleştirilmiş, yerel halk protestolarla saldırıları önlemeye çalışmıştır. Aralık 2017'de çoğu buraya defnedilmiş bir babanın sosyal medya üzerinden paylaştığı mesaj üzerine Garzan Mezarlığında incelemelerde bulunan Özgür Hukukçular Derneği (ÖHD) ve İnsan Hakları Derneği (İHD) mezarlıklarda bulunan cenazelerin kepçelerle, usulüne uygun olmayan bir şekilde çıkarıldığını gözlemleyerek raporladı. Her ne

kadar Bitlis Valiliği tarafından tüm işlemlerin Bitlis Cumhuriyet Başsavcılığı'nca hukuka uygun bir şekilde yapıldığını açıklamış olsa da defin ruhsatı bulunan ailelere dahi haber verilmeden cenazelerin çıkarılıp taşınması hukuka aykırı bir uygulama olmuştur.

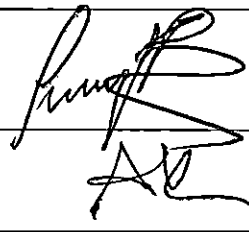
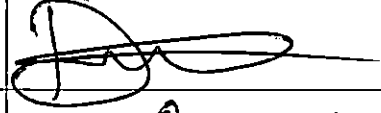
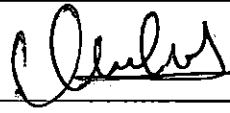
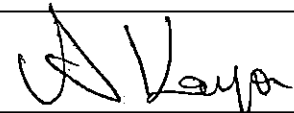
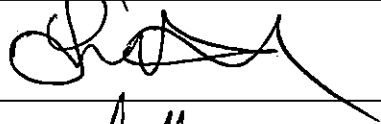
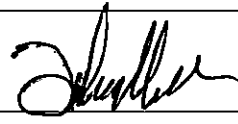
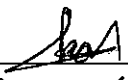
ÖHD ve İHD'ye başvuran ailelerin çabaları sonucu cenazelerin İstanbul Adli Tıp Kurumunda tutulduğu bilgisine ulaşılmış, ancak hukuka aykırı yürütülen işlemler ile ilgili bütün soruşturma talepleri ile ilgili takipsizlik kararı verilmiştir. Garzan Mezarlığı'ndan çıkartılan 267 cenazenin Mart 2019'da Sarıyer'de bulunan Kilyos Kimsesizler Mezarlığı'na defnedildiğinin öğrenilmesi üzerine mezarlıkta incelemelerde bulunan ÖHD, cenazelerin kaldırımın dibine üst üste bir şekilde kanalizasyon borularının geçtiği atık suların sulak bir alan oluşturduğu bir yere defin denilemeyecek şekilde bırakıldığını tespit etmiştir. Bu görüntüler uzun bir süre gündemde kalmış ve halkın yüreğinde derin bir sızı bırakmıştır. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyuruları yapılmasına rağmen sorumlular hakkında soruşturma izni verilmemiş, açılan idare mahkemesi davası ise reddedilmiştir. Bunun üzerine Anayasa Mahkemesine yapılan başvurular ise halen sonuçlanmamıştır. Söz konusu 267 cenazenin yalnızca yalnızca 24 kişinin cenazesi ailesi tarafından alınmıştır.

Bitlis'te bulunan Garzan Mezarlığının yıkılmasından sekiz yıl sonra, geçtiğimiz günlerde basında çıkan haberlere göre mezarlığın hemen yanında bir askeri gözetleme kulesi dikkat çekerken, mezarlara ait taşların ise un ufak edildiği, mezarlıkların bulunduğu alanın tamamen otlarla kaplanmış olduğu, daha önce mezarlık içerisine yapılan taziye binası kalıntılarının bile kaldırılmış olduğu, mezar etrafına yapılan duvarların büyük bir bölümünün ise tamamen yıkılmış durumda olduğu tespit edilmiştir. Uzun yıllardır ağır bir gıda ambargosu, giriş-çıkış yasağı, gözetim ve gözetli operasyonları altında yaşayan köylüler, mezarlığa yakın bir noktada bile araç ve insanların bulunmasının halen yasak olduğunu ifade etmiştir.

Toplumsal barış, ancak hakikatle yüzleşildiğinde ve geçmişte yaşanan adaletsizlikler kamusal düzeyde tanındığında mümkün olur. Mezarların yıkılması, cenazelerin kaybedilmesi gibi ihlallerin inkârı yalnızca mağdurlaştırılmış aileleri değil, bir halkın bütün hafızasını ve dolayısıyla toplumsal barışı tahribata uğratar. Bu nedenle, geçmişe dair hakikatin ortaya çıkarılması, hesap verilebilirlik mekanizmalarının işletilmesi ve mağduriyetlerin onarılması; barışın ve demokratik dönüşümün temel taşıdır. Ölüye saygı yalnızca vicdani bir sorumluluk değil, aynı zamanda demokratikleşme, barış inşası ve çoğulcu toplumsal sözleşmenin kurucu bir parçasıdır. Bu çerçevede, geçmişin travmalarının inkâr edilmediği, kültürel ve dini

ritüellerin korunduğu, herkesin eşit ve onurlu yurttaşlar olarak kabul edildiği bir sistemin inşası; Türkiye’de demokratik ulusun inşası ve kalıcı barışın tesisi açısından zorunludur.

Bu bağlamda Seyit Rıza, Şêx Said, Said-i Kurdî ve mezar yerleri gizlenen diğerk tüm cenazelerin yarattığı toplumsal, tarihsel ve sosyolojik kırılmaların onarılması, hakikatlerin ortaya çıkartılmasının ilk “iyi niyet” adımı olarak Garzan Mezarlığı’na dair tarihsel gerçeklerin ortaya çıkartılması, bu hakikatlerle yüzleşilmesi, toplumsal travmanın onarılması, ölüye saygı ve adaletin sağlanması için somut adımların atılması amacıyla TBMM’de araştırma komisyonu kurulması gerekmektedir.

1	SÜMEYYE BOZ	MUŞ	
2	AYTEN KORDU	TUNCELİ	
3	SERHAT EREN	DİYARBAKIR	
4	DİLAN KUNT AYAN	ŞANLIURFA	
5	GÜLCAN KAÇMAZ SAYYİĞİT	VAN	
6	NEVROZ UYSAL ASLAN	ŞIRNAK	
7	ÖMER FARUK GERGERLİOĞLU	KOCAELİ	
8	ADALET KAYA	DİYARBAKIR	
9	VEZİR COŞKUN PARLAK	HAKKARİ	
10	ALİ BOZAN	MERSİN	
11	SALİHE AYDENİZ	MARDİN	
12	GÜLDEREN VARLI	VAN	
13	BERİTAN GÜNEŞ ALTIN	MARDİN	
14	BERDAN ÖZTÜRK	DİYARBAKIR	
15	ZEYNEP ODUNCU KUTEVİ	BATMAN	
16	CENGİZ ÇİÇEK	İSTANBUL	
17	MEHMET KAMAÇ	DİYARBAKIR	
18	SABAHAT ERDOĞAN SARITAŞ	SİİRT	
19	GEORGE ASLAN	MARDİN	
20	MEHMET ZEKİ İRMEZ	ŞIRNAK	